

OSSERVATORIO LETTERARIO

*** Ferrara e l'Altrove ***

Magyar nyelvű online melléklet - Supplemento online in lingua ungherese
<http://www.osservatorioletterario.net> - <http://xoomer.virgilio.it/bellelettere/> -
<http://www.testvermuzsak.gportal.hu>

Ferrara, 2008. január 25., péntek

Adjátok vissza a hegyeimet! *Gróf Czegei Wass Albert életútjáról*

Wass Albert 1908. január 8-án született erdélyi főnemesi család sarjaként, a Kolozs vármegyei *Válaszúton*. A család 1047-ig vezeti vissza eredetét. Kora gyermekkorától kezdve közel érezte magához a hegyeket, erdőket, tavakat – a természetet. Szülei – gróf *Wass Endre* és *Bánffy Ilona* – korai válása magányossá tette az érzékeny fiút. 1926-ban érettségizett, majd a Debreceni Gazdasági Akadémián tanult és szerzett diplomát. 1935-ben megnősült, *Siemers Évát* vette feleségül. 1936-ban megszületett első fia, *Vid*, 1937-ben második fia, *Csaba* (aki néhány év múlva meghalt), 1941-ben harmadik fia, *Huba*, 1943-ban *Miklós*, majd 1944-ben ötödik fia, *Géza*.

„Népem bajait ordítom világgá, ameddig csak élek. Wass Albert az emigráció szószólója

Wass Albert 1945 húsvét hetében hagyta el Magyarországot. A német emigráció évei alatt is nemzete felemelkedéséért fáradozott. Bajorországban földmérői, majd éjjeliőr állást kapott. Ekkor írta az *„Adjátok vissza a hegyeimet!”* című regényét. A kommunista Románia népbírósága 1946-ban koholt vádak alapján – távollétében – halálra ítélte. Már ebben az évben kérte ügyének felülvizsgálatát. *Takaró Mihály* irodalomtörténész 2004-ben megjelent *„A gróf emigrált, az író otthon maradt”* című Wass Albertről szóló tanulmánykötetben megállapítja: *„A román és a magyar sajtóban 1990-től napjainkig gyakran visszatérő és igaztalan vád vele szemben, hogy ha ártatlannak tartotta magát, miért nem kérte ő saját maga ügyének felülvizsgálatát. Azért igaztalan és nemtelen már e kérdés felvetése is, mert Wass Albert már 1946. szeptember 17-én levélben szándékozott kérni ügyének felülvizsgálatát. Tette ezt annak ellenére, hogy a román hatóságok – ez bizonyított tény –, hivatalosan soha nem értesítették az ellene hozott halálos ítéletről.”*

Wass Albert tanúvallomásaiban olvasható: *„Mint a másfél milliós erdélyi magyar néptöredék fiatal nemzedékének írója, hivatásomat mindenkor szerencsétlen kis népem szolgálatába állítottam... Tudomásomra jutott, hogy Romániában halálra és vagyonom elkobzására ítélték. Az indokokat nem ismerem, azonban lelkiismeretem tiszta, és fölemelt fejjel állok a világ közvéleménye elé, védelmet és elégtételt kérve. Nem lehet, hogy csupán azért, mert valaki mint író az önállóság és a szabadság híve, koholt vádakkal halálra ítéltető legyen...Tudom, hogy a román nacionalizmus Erdély másfélmilliós magyarságának elpusztítására törekszik, így elsősorban a szellemi embereket akarja újtájból félreállítani...Fölemelt fővel állok Amerika népe elé és védelmét kérem! Becsületes emberek védelmét, becsületes ügy számára...Hiszek abban, hogy az igazságnak győznie kell az igazságtalanság fölött.”* Gondolatait e sorokkal zárja: *„És végül hiszem, hogy nem lehet ma már az egész világnak szeme*

láttára bármilyen mesterségesen gyártott vádak alapján, csupán azért megölni valakit, mert jogot mert követelni az élethez, még a háború előtt, elnyomott népe számára!

Hiszek. Mert ha nem hinnék, nem érdemelné meg ez a világ, hogy éljek benne, mint ember. Akkor csak vadállatoknak van helyük ezen a földön. Plarnhof, 1946. szeptember 17."

Az író második feleségét Amerikában ismerte meg, akivel házasságot kötött 1952-ben. 1957-től az *University of Florida* egyetemi tanára lett, ahol 1970-ig tanított európai irodalmat, és történelmet. Emellett német és francia nyelvet oktatott.

Takaró elemzése szerint a kommunista *Ceausescu-rendszer* Romániája nem szemlélte tétlenül Wass erőfeszítéseit Erdély ügyében. Az irodalomtörténész véleménye szerint: *„Többször megtapasztalták már, hogy az író minden politikai befolyását latba vetve milyen sikeresen végzi felvilágosító tevékenységét Amerikában Erdéllyel kapcsolatban. Ekkor kezdődnek meg a kísérletek Wass Albert elhallgattatására. Minden eszközt igénybe vettek arra, hogy az író tekintélyét lerombolják. Nevét és becsületét besározzák, egzisztenciáját, sőt, pusztá életét is elvegyék tőle."*

'Háborús bűnösség' címén sajtókampányt indítottak ellene. Erre az író két cikkben határozottan és keményen visszautasította a róla írt vádakot és rágalmakat. A *Katolikus Magyarok Vasárnapja*, 1979. szeptember 30-i számában 'Mi van a füst mögött' című írásában a következőket írja: *„...El kell hallgattatni az író, ez a parancs a füst mögött! Hogy kinek a parancsa ez, azt az olvasó fantáziájára bízom...Erdélyi magyar népem bajainak és szenvedéseinek szószólója vagyok...Népem bajait ordítom világgá, ameddig csak élek, s könyveimen át még azután is. Elpusztíthatnak, az igaz, hiszen halandó ember vagyok. De a papírra vetett igazság megmarad, s előbb-utóbb halló fülekre lel... Míg egy igazságos, emberséges megoldás nem biztosítja Erdély magyarjainak békés jövődjét, mi magyarok nem hallgathatunk és nem nyugodhatunk, még ha agyon is vernek miatta."*

Az író 1978 márciusában veszítette el második feleségét, Elizabeth-et. Ez nagyon megviselte a 79 éves író. Ebben az időszakban *„A kivénült harcos leteszi a fegyvert"* című írásában a következő megrázó gondolatokat rögzíti: *„Én letettem a fegyvert. Cserbenhagytak a magyarok, huszonhét hosszú és küzdelmes esztendőn keresztül. Elég volt. Beleöregedtem, belefáradtam és beleszegényedtem az eredménytelen munkába."*

A másik – tragikus következménnyel járó – csapás akkor érte a már idehaza is ismert író, amikor a kommunizmus megbukott, s ez nagy lelkesedéssel töltötte el. Takaró írja: *„Reménykedett, hogy nem idegenként, hanem mint magyar állampolgár léphet újra hazai földre. Hazatérése, valamint magyar állampolgársági kérelme zátonyra futott."* A már fent említett kötetben olvasható Wass Albert idevonatkozó, megrázó levele: *„Uraim! Nyolcvannyolc éves vagyok, magyarnak születtem. Alapítványom célja irodalmi munkásságomat hazámnak bemutatni. Mint magyar állampolgár kívánok haza látogatni, nem pedig mint román vagy amerikai..."* A Belügyminisztérium képviselője, Dr. Ugróczy Mária főosztályvezető a következő válaszlevelet írta. *„Tisztelt Wass Úr! Rádióműsorból szereztünk tudomást arról, hogy kérelmet juttatott el Magyarországra magyar állampolgárságának visszaszerzése érdekében. Tájékoztatom arról, hogy az interjú elhangzásának időpontjáig a kérelem nem érkezett meg a Belügyminisztériumba. A rádióműsort követően állampolgársági kérelmét megkerestük...Sajnálattal értesítem arról, hogy magyar állampolgárságát – az 1945. évi fegyverszüneti egyezmény rendelkezései alapján – elvesztette, így a magyar állampolgárság fennállását tanúsító bizonyítványt kiállítani nem tudok..."* 1997. január 21.

Nem tudjuk, mennyire befolyásolta az író utolsó tettét a Magyarországról érkező elutasító válasz. Tragikus haláláról mindenestre így vélekedik Takaró Mihály: *„Wass Albert, a mélyen hívő, Bibliát olvasó vasárnaponként templomba járó református ember sohasem akarta megölni magát. Józan ítélőképessége birtokában tudta, hitte és hirdette is, hogy az életet Isten adta és csak Ő veheti el. Ékes bizonyíték erre a halála előtt öt héttel, kilencvenedik születésnapján családja, barátai körében elmondott beszéde, amelyben épp az élet mellett tett hitet."* S hogy mégis miért vetett véget életének? – tehetjük fel a kérdést. Az irodalomtörténész így válaszol rá: *„ Az események tragikus összejátéka, főképp pedig harmadik felesége, Mary La Plante magatartása váltotta ki előre nem tervezett, általa mindig is elutasított, kétségbeesett tettét."*

Wass Albert halálával fiai vették gondozásba Édesapjuk szellemi hagyatékát. Czegei Wass Géza emlékirataiban a következőképpen nyilatkozik erről: *„ Apánk tiszteletére mi, az öt fia, Vid, Huba, Mikós, Endre, és én (Géza) odaszántuk magunkat, hogy folytassuk élete munkáját."* Hamvait, ahogy végrendeletében meghagyta az író, szétszórták szülőföldjén, melyet annyira szeretett, melynek szabadságáért szentelte egész életét.

S hogy milyen korban született Wass Albert? Elődeiről megrázó őszinteséggel így vall maga az író: *„Gróf Wass Albert felsőházi tag családi sírhelye. Ez a Wass Albert a dédapám volt. 1848-49-ben*

harcolt a szabadságért, Bem szárnysegéde volt...Ma már a sírhelye sincs meg többé a kolozsvári temetőben. Azt is kidobták onnan a gyilkosok. Oda temettük Nagyapámat is. Az ő hamvait is kidobták az oláhok a házsongárdi temetőből. Az ember megborzad ettől: miféle gyűlölködő népség ez, amelyik még a holtakat se hagyja nyugodni."

S hogy milyen történelmi időben élt Wass Albert Erdélyben? A magyarság talán legtragikusabb korszakában. Erdély román megszállás alá került, melyről ezt írta Raffay Ernő történész: *"1918. december 1-jei gyulafehérvári román nagygyűlésen megalakították a Román Nemzeti Nagytanácsot... A történelmi Erdélyt a román hadsereg két és fél hónap alatt szállta meg...A zömmel magyar vasutasokat román hűségeskü letételére kötelezték, 1919. február 1-től csak az esküt letett vasutasok kaphattak fizetést. Megkezdődött a több tízezer magyar vasutas elűzése, letartóztatása vagy „csak” az állásból eltávolítása...A román nemzeti gárdák egész Kelet-Magyarország területén lefoglalták a kincstári javakat, anyagokat, épületeket...Bevezették a telefon-lehallgatásokat, fölbontották a magánleveleket, végül bevezették a cenzúrát...Az erdélyi románok és a megszálló román hadsereg az 1848-1849-es atrocitásokat is felülmúló kegyetlenkedéssel félemlítette meg és úzte el a magyar nemzetiségű lakosokat Erdély szinte minden településéről...Letartóztatták az összes erdélyi magyar püspököt, az elérhető főispánokat és alispánokat, főszolgabírókat, jegyzőket..."*

A Wass család a nagybirtokos arisztokráciához tartozott. Apja 2500 holdas birtokát, és Nagyapja 5000 holdas birtokát vették el, és maradt mindösszesen 300 hold földjük. Az író apja szinte belebetegedett a veszteségbe. Wass Albert így írt erről: *"A kétezeröttszáz holdas birtokból csak kétszáz hold szántó, ötven hold legelő és ötszáz hold erdő maradt...Apámat azonban iszonyúan leverte ez a veszteség. Hetekig betegen feküdt, kétszer kórházba is vitték, és egy esztendő alatt harminc évet vénült."*

Az általános elszegényedés, és a mindennapi atrocitások elől az 1918. őszt követő években többszázeken menekültek el Romániából. Ebben az időben a *"román állami és megyei hivatalok teljes erővel kihasználta a kezükbe csöppent hatalmat, s az azonnali meggazdagodás erőszakos és törvénytelen módszereit kezdték alkalmazni"* – állapította meg Raffay Ernő. A lakás-rekvirálásokat egy nap alatt hajtották végre. Egy példát is olvashatunk a fent említett – *Szabad Tér Kiadó és a Czegei Wass Foundation* kiadásában megjelent – kiváló kötetben: *"S. Abraham, a főtér egyik boltjának tulajdonosa rendeletet kapott, hogy boltját 24 óra alatt ürítse ki, s kulcsait adja át Popa Ioan román kereskedőnek...Abraham, mikor a rendeletet kikézbésítették, megőrült, úgy, hogy be kellett szállítani az örültek házába."*

"A sokezes lélekszámú magyar tisztviselői kar jól képzett tagjai a húszas évek elejére, nemcsak munka, hanem lakás nélkül maradtak" – írja Raffay igazságot feltáró tanulmányában. Majd megállapítja: *"A román megszálló kormányok talán legerősebben a magyar egyházaktól féltek a két háború között: a magyar nemzet legnagyobb védelmezőinek és összetartójának tekintették őket. Ezért tartóztatták le, és sarcolták meg már 1918 őszén az erdélyi magyar püspököket, ezért zaklatták, akadályozták a papokat, és ezért kísérelték meg a magyar keresztényeket a román ortodox egyházba kényszeríteni. Mind a papok, mind a hívők, mind a magyar egyházak kiállták a nehéz próbát."*

Az 1945 utáni Magyarországról bátran kijelenti: *"...megkezdődött a kommunista diktatúra kiépítése, valamint folytatódott a magyarellenesség. A magyar nép történetében példátlan helyzet állt elő: a hazai kormányok nem a magyarság érdekeinek a képviselői, hanem a magyarüldöző szomszédos kormányok testvéri szövetségesei lettek."*

Ezekbe a történelmi folyamatokba illeszkedett bele a Wass grófok elleni, halálos ítélettel, valamint vagyonekobzással járó koncepciók per. Nem véletlen, hogy a Wass grófok, apa és fia időben eltávoztak a román és szovjet hadsereg bevonulása előtt – jelenti ki Raffay. A koncepciók perben nem tudják bizonyítani a bűnösséget 'gyilkosságra való felbújtásban'. Előveszik hát a *"Jönnek"* című nagyszerű regényét. A Wass család elleni vádiratot megtárgyalta a kormány, *Petru Groza* miniszterelnök alá is írta a dokumentumot. A két Wass nevéhez ceruzával odaírták: *"bűnös, felbújtó, halál"*. A Wass családról szóló koncepciók per anyagát első alkalommal dolgozta fel a kötetben *Vekov Károly* Kolozsváron élő történész.

Az adott kort, Trianon tragédiáját ismerve teljesen érthető Wass Albert gondolatsora az *"Adjátok vissza a hegyeimet"* című regényében: *"Mert nem tisztességes dolog szabadságról beszélni, és mások szabadságát odaajándékozni az ördögnek. Igazságról és emberi jogokról beszélni és odaajándékozni egy országot a halálnak. Meg fogom kérdezni tőlük: mit vétettem ellenetek, urak? És mit vétett az én népem, ott a hegyek között? Majd előveszik a pénztárcáikat, mint ahogy szokták, ha nem tudnak megfelelni a szegények kérdéseire, de én azt mondom nekik: Nem, urak! Ne alamizsnát adjatok! Adjátok vissza a hegyeimet!"*

Wass Albert fél évszázadot töltött az *Egyesült Államokban*. *Lukácsi Éva* református lelképásztor a következőket állapította meg az íróval foglalkozó tanulmányában: Wass Albert „1957 tavaszán a könyvtárak anyagainak tanulmányozása közben döbbsent rá, hogy milyen eltorzított, hamis információkat terjesztenek a Magyarországról és Erdélyről szóló könyvek, amelyek hamis adatokkal vezetnek félre az amerikai tudományos intézmények kutatóit... Az író 1970-től – nyugdíjba vonulásától haláláig – magyar ügyekre szentelte idejét. Az emigrációs magyarság szószólója lett... Jó sáfárként élt: hű maradt kálvinista magyar hitéhez: Isten-, család-, egyház-, és nemzetszolgálatban telt élete.”

Végezetül hogyan emlékezik Édesapjára Czegei Wass Huba, az író fia: „Nemesi származása ellenére Wass Albert szívéhez az egyszerű emberek álltak közel és gondolkodását azok alakították. Minden embert egyformán értékesnek tartott... Egy fillér nélkül érkezünk Amerikába 1951 szeptemberben, ezért előbb kétkézi munkával, később szellemi munkával kereste kenyerét, hogy fiait felnevelje... Erős missziói tudat vezérelte, ezért nem a saját ügye tisztázásával és önmaga igazolásával volt elfoglalva, hanem a magyar nemzet 'rehabilitálásán' fáradozott naponként.”

Az antiszemitizmus vádját *Wass Huba* az alábbi gondolatokkal hátrította el: „Azt a tévedést is szét kell oszlatni, hogy Wass Albert antiszemita volt. Szeretnénk végre ezt a rossz szellemet palackba zárni. Wass Albert műveiből nem bizonyítható antiszemitizmus. Mi, a fiai, akik életét közelről ismertük, szintén igazoljuk, hogy semmi ilyesféle megnyilvánulását soha nem tapasztaltuk, sőt ennek ellenkezőjéről vallottak szavai és tettei...” S vajon mit tenne ma Wass Albert? – teszi fel fia a kérdést, melyre így válaszol: „Kitartana a nemes ügyekért való küzdelemben.” S hogy ez mennyire így lehet, álljon itt Wass Albert ma is aktuális gondolata: „Tartsatok össze, segítsétek egymást és az Úr szeretete, az Úr védelme, és az Úr ereje veletek lésszen!”

Frigyesy Ágnes